

דף נט

'אמר רב: מזבח שנפגם – כל הקדשים שנשחטו שם פסולין' – כתבו הרבה מן המפרשים שכוונת רב אפילו נשחטו בעוד המזבח שלם, ואחר כך נפגם – נפסלו (ע' ברכת הזבח; שפת אמת ועוד). אך יש שדייקו מלשון רש"י לפרש שרב דיבר כשהשחיטה עצמה נעשתה כשהוא פגום (ע' פנים מאירות; קרן אורה ועוד). וכתב ב'זבח תודה', גם אם נדייק כן אין כאן מחלוקת לדינא, כפי שמוכח מהמשך הסוגיא, שהיות והיתה שעה אחת שלא היה ראוי לזרוק את דמו של הקרבן – נדחה ונפסל (וע"ע בענינים אלו בחזו"א קמא לד, ד; אור שמח פסוה"מ יד, ד; אבי עזרי (חמישאה) פסוה"מ ג, כב). והוא הדין בכל זה כשנפגם הכבש (עפ"י הרמב"ם בית הבחירה א).

וזבחת עליו את עלתיך ואת שלמיך – וכי עליו אתה זובח, אלא כשהוא שלם ולא כשהוא חסר – ו'עליו' מתפרש: בגינו, בגללו. (רש"י). וכן מצינו לשון חז"ל בכמה מקומות 'על' – בשביל; – ע' פסחים ט, ט' צא ובקש ושחוט עלינו' – בשבילנו; לעיל לג. 'עד שמוזן עליו מדם חטאת', וברש"י; נזיר כג: 'ונפלו עליו' – נפלו בגללו; עתוס' יומא מג. (ד"ה הכל) שפרשו 'ונתן עליו' – בשבילו; וכן ע' בגרסת הרא"ש במשנה כתובות קט. 'אבא פסק עליו' – היינו: 'בשבילי'.
[וכן רווח מאד הביטוי 'על ידי' במשמעות 'בשביל' – ע' במשניות שקלים א, ז; יבמות פרק האשה רבה ועוד. ומצאנו גם להפך: 'בשביל' במשמעות על ידי, בנוזר כט: 'בשביל אבא... בשביל עצמי' כלומר, ע"י אבא, ע"י עצמי – שהרי שביל הוא דרך, ו'בשביל' – בדרך ובאמצעי, על ידי].

עוד אפשר ש'עליו' מתפרש כאן במשמעות על ידו ובסמוך אליו, כמו שאמרו בכמה מקומות 'על – בסמוך' (ע' מנחות עח:), כמו ועליו מטה מנשה. אף כאן אמר הכתוב לשחוט ליד המזבח ובסמוך לו. ומה בא להשמיענו, והלא כבר למדנו מקום השחיטה – מזה דרשו, שכשרות הקרבן תלויה ומותנית בקיומו של המזבח.

(ונראה שזוהו פשט הכתוב 'עליו' – בסמוך לו. ומה שדרשו לעיל שכשר לשחוט בראש המזבח, זהו מדרש מיתור הכתוב. תדע, שהרי צדדו התוס' (נח). שמא מדרבנן אסור לשחוט עליו. והרי כבר ייסד הט"ז וכ"מ בתוס' בכ"מ (ע' באורך ביוסף דעת ב"מ ע), שבכל מקום שהתירה התורה דבר בפירושו, לא אסרוהו חכמים. וכיצד אסרו לזבוח על המזבח – אלא מוכח שפשט הכתוב אין במשמע עליו דוקא).

ודרשו מעליו – כשהוא בשלמותו, ללא פגם (כן כתב רש"י במנחות ה: וכן משמע מדברי רש"י בחולין יז סע"ב) שמכאן מקור הדין שמזבח פגום – פסול).
ויש לשאול, הלא בכל מקום אינו פסול אם לא שנה עליו הכתוב, ומדוע מזבח שנפגם פסול? יש לומר שלמצוה כבר שמענו מ'אבנים שלמות', ובא הכתוב הנוסף לעכב (ע' שפת אמת).
ואולם התוס' בחולין (יז): כתבו שהמקור לפסול מזבח פגום הוא מ'אבנים שלמות', ולדבריהם צריך לפרש שעיקר הלימוד כאן רק לומר שבעת הזביחה צריך שיהא מזבח כשר (ע' בזה בחדושי ר' אריה לייב מאלין ח"ב כו).

'בעלי חיים אינן נדחים' – וכן הלכה (רמב"ם פסולי המוקדשין ג, כג. ואולם בפיה"מ כתב הרמב"ם שלהלכה בע"ח נדחים). בטעמי הדין – ע' במובא לעיל יב. וע"ע בספר זכר יצחק סו"ס י מה; שבט הלוי ח"ו קונטרס הקדשים ת; וח"ח קמב.

'נהרס – הא איזקון להו?' – ולא הוצרכה הברייתא להשמיענו שאותם קדשים פסולים. מכאן מבואר שהזקן פסול לקרבן גם בדיעבד [וכמו שכתב במשנה למלך]. והכריח הדבר מטעם אחר, כי אם אין הזקן פסול אלא לכתחילה, הלא ניתן לפרש הברייתא שבאה להשמיענו שגם אם עבר והקריב פסול, מטעם 'דיחוי' (שער המלך איסורי מזבח ב,ו. וע"ע טו"א ר"ה י; יד דוד). ושיעור זיקנה הפוסלת – כתב בספר משנה למלך (איסורי מזבח ב; פרה א) בדעת הרמב"ם, שכל שתש כחו מחמת זקנה הרי הוא פסול. אבל התוס' ביזמא (סו:) כתבו שמהתורה פר שהוא יותר מבן שלש שנים פסול.

ורבנו גרשום בכורות מא. כתב 'זקן הרבה'. ובהגהות ריעב"ק כאן כתב שאינו פסול אלא משום כחש בשר ותשות כח, אבל אין הזיקנה מום בעצם, שהרי אין מתירים את הבכור לשחטו משום זיקנה. ובוה יישב קושית התוס', שאותם פרים שהאריכו ימים בדרך נס, יש להניח שלא שלטו בהם כחש ותשות – הלכך כשרים. וכן אתה אומר באילו של יצחק שנברא בששת ימי בראשית. ואולם מדברי התוס' שהקשו משמע שנקטו שאין חילוק אם ניכר כחשו אם לאו, וכפי שיטתם ביזמא שהדבר תלוי בגיל.

[יש מהאחרונים שכתבו שגם עוף פוסלת בו זיקנה, אף כי מום אינו פוסלו (ע' אור החיים ויקרא א,יג; אבני נזר אר"ח נח,טו)].

'מזבח שנעקר – מקטירין קטרת במקומו' – היינו בשילה ובבית עולמים, אבל לא במדבר, שלא היתה שם קדושת מקום קבוע (עפ"י חזו"א קמא לא,ה; משך חכמה פקודי מ,ה – ובוה פירש דקדוק המקראות). ומה שמקטירין קטורת במקומו – כי מעיקרא קדשו גם את מקומו. ואין ללמוד מכאן לשאר מקומות, כגון ארון קודש שמקומו קדוש (עפ"י שו"ת רב פעלים ח"ב או"ח כא. וע"ע בתשובה המובאת ב'חדושי הגר"ח על הש"ס' פסחים אות ל).

וכתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א רב; ח"ד רב; ח"ו פא): אף על פי שמקטירין הקטורת ללא מזבח, צריך על כל דין פנים להקטיר על כלי שרת ולא על הרצפה, כשם שהמזבח הפנימי עצמו הוא כלי שרת. וטעמו, כי דין 'כלי שרת' הקיים במזבח – לא שמענו לבטל, רק דין 'מזבח' שבמזבח.

'מזבח שנעקר – מקטירין קטרת במקומו... מודה ר' יהודה בדמים... דברים ככתבן – דברי ר' יהודה' – מבואר בסוגיא שהקטרת קטורת כשרה על הרצפה, במקומו של מזבח. וכן הקטרת אימורים כשרה על הרצפה לדעת ר' יהודה [על כל פנים כאשר יש מזבח בנוי. ויש אומרים אף במזבח שנעקר]. ואולם זריקת הדם אינה כשרה אלא על המזבח כשהוא בנוי ושלם.

[בוה מובן מה ששנה הכתוב בפרשת מזבח הקטורת (ס"פ תצוה): וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה, מדם חטאת הכמורים אחת בשנה יכפר עליו – כי לענין מתן דמים, הכפרה עליו מעכבת. לא כן לענין הקטרת הקטורת שעליה לא שנה הכתוב (משך חכמה שם).

וכן מוסבר שינוי לשון הכתוב בענין הבכור (במדבר יח,יז): את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר – ובכל מקום גבי הקטרה, נאמר 'על המזבח', מלבד כאן – לפי שבבכור מצוי ריבוי קרבנות, מן הבכורות שבכל הארץ (וכן יש ריבוי קרבנות במעשר בהמה ובפסת, שגם הם הקטרת אימוריהם נלמדת מן הכתוב הזה, מובשרם), ויתכן שבריבוי מופלג לא ימצא מקום על המזבח ויוצרכו להקטיר על הרצפה. לכך הדגיש הכתוב רק כלפי הדם 'מזבח', ולא כלפי הקטרת האימורים שאותם ניתן להקטירם גם על הרצפה. ומזה דרש שלמה לקדש את החצר (משך חכמה שם. וע"ע במה שכתב בפרשת אחרי יו,יא).

וכן מובן שינוי הכתוב בשמן המאור ובקטורת, שבשמן נאמר על המנרה הטהרה יערך את הנרות ואילו

בקטורת לא הוזכר המזבח אלא ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד – בזה מורה לנו שרק מקומו מעכב ולא המזבח עצמו [וכדין הקטרת קטורת ביוהכ"פ שאם אין ארון נותן במקומו, וילפינן חוץ מפנים] [עפ"י משך חכמה פקודי מ,ה].

וכתבו התוס' שהקטרת מנחות כשרה גם כשאין מזבח בנוי, שלא נצרך מזבח אלא בזבחים כמו שלמדו מזבחת עליו. וכן כתבו הסמ"ג (ל"ת שלב) והרשב"ץ (בח"ג רא).

[וזה לשון הגרז"ר בענגיס (ח"א סא,כו): 'איני מבין טעמא דמילתא שלא תיקנו לנו חז"ל לזכור הקרבת העומר ביום טוב שני של פסח, ומדוע נשתנה מיתר הקרבנות שאנו מתפללין עליהם לזכות להקריבן... ובשלמא לענין מנחת העומר נראה דיש לומר על פי מה שכתבו התוס' (זבחים נ"ט ע"ב ד"ה עד) שאפשר להקריב מנחה גם בזמן הזה ואין צריך לזה מזבח, יעו"ש, אבל על הכבש הבא עם העומר אף שאינו מעכב, מ"מ צריך היה להזכירו משום מצות הקרבנות. ואנכי לא ידעתי'. וע"ע תוספת דברים במה שכתב בח"ב מה, בהערה 5.]

ובשפ"א מנחות מה: נתן טעם שכל הקרבנות האמורים בתו"כ ב'אמור אל הכהנים', שאינם מן המוספין, אין מזכירים אותם כיון שלא נהגו במדבר אלא בבואם לארץ. ורק מה שהקריבו במדבר ומוטל גם עלינו אף כאשר איננו במקומנו, וחסרים לנו – אנו מזכירים במקום ההקרבה].

יש שכתבו שהוא הדין ניסוך המים – כשר ללא מזבח (ראה מו"מ בהרחבה בבטאוני 'בנה המקדש' – קבצי תש"ן ואילך). ואולם בחדושים על הש"ס המיוחסים לגר"ח (מועד קטן אות עא) מובא שניסוך המים דינו כדם שאינו כשר אלא על המזבח. וכ"ה בקהלות יעקב (זבחים לא).

יש לעיין עוד, האם רשאים להקטיר אמורים על הרצפה כאשר זריקת הדם נעשתה על המזבח, וזה נפגם או נהרס; האם יש להשוותה להקטרת קטורת, או שמא כיון שאין ראוי עתה לזבוח, כדכתיב 'זבחת עליו', אין ראוי גם להקטרת אימורים.

והנה כתבו התוס' (בד"ה עד): 'ואין לתרץ דר' יוחנן כרבי יהודה דשרי להקטיר ברצפת העזרה, דלא מיסתבר דלישרי רבי יהודה בשעה שהמזבח פגום אלא בשעה שהמזבח כשר' (וכן כתבו ביזמא סג). ומשמע מדבריהם שאף כשנזרק הדם על המזבח, אם נפגם או נהרס – אין רשאים עתה להקטיר על הרצפה. שאין לומר שדיברו באופן שלא נזרק הדם – דהא פשיטא, שהרי אמרו להדיא מודה ר' יהודה בדמים, ומהו לשון 'דלא מיסתבר' שכתבו.

ואולם בדף סא. (בד"ה מאי) נקטו התוס' שמקטירים החלבים על הרצפה כמו קטורת. [ויש מקום לפרש דבריהם שכל הנחתם זו רק בשאלה, אבל לפי מה שתמצאו שמקשים בשר לדם לחומרא, שוב אתקש גם חלב האמור שם לדם, הלכך צריך מזבח] וצ"ע. [ע"ע קרן אורה ושפת אמת; חזון איש יז סק"ב וזבח תודה; אחיעזר ח"ד עב; שלמי שמעון יב].

וכן דנו אודות דיני 'מערכה' כשמקטיר אימורים על הרצפה – ע' בספר מקדש דוד הו; חזון דעה יומא מה (עמ' רצז).

עוד נסתפקו האחרונים בדין מליקת עולת העוף, שדרשו להלן (סה) שנעשית בראשו של מזבח כדין ההקטרה; האם לאחר שקידש שלמה את הרצפה, אפשר למלוך שם – ע' מקדש דוד סוס"י כה; הר צבי להלן סה.

'דברים ככתבן. דברי ר' יהודה' – מלשון רש"י (ד"ה דברים ולהלן ס. ד"ה מודה) משמע שקדשו את כל רצפת העזרה להיות כמזבח.

ובחזו"א (קמא לא,ה – ב'הערות שלא בעיון כה"צ') הסתפק אם צריך לקדשי קדשים רצפת צפון בדוקא. [ונראה שורש ספקו,

האם כשם שהמזבח כולו כשר לקדשי קדשים לר' יוסי, דכתב 'זובחת עליו את עלתיך', הוא הדין לרצפה שדינה כמזבח לענין הקטרה. או שמא אינה לגמרי כמזבח, שהרי מודה ר' יהודה בדמיון. ובמקום אחר (יז, ב; יט, כג) נקט כן כודאי שאין כשרים בדרום לפי שלא נחשב ראשו של מזבח, שהרי אינו ראוי לדמים.

לכאורה נראה מדברי הרמב"ם (בית הבחירה ב,ה) שהלכה כרבי יוסי, כמו בשאר מקומות שהלכה כמותו כנגד רבי יהודה (ע' כסף משנה שם). אך יש מי שכתב שנראה שהלכה כר' יהודה שרצפת העזרה כשרה להקטרת אימורים – שכן משמע מדברי רבא 'ומודה ר' יהודה בדמיון' – משמע שנוקט כשיטתו (עפ"י 'משנתו של ר' עקיבא' לגרע"י שלזינגר. תשו' יח). וכן מורה פשט הכתובים בדברי הימים, כפי שהעירו המפרשים. וכן נקטו בפשטות הראשונים, ששלמה קדש רצפה (ע' בפירוש רבנו בחיי שמיני; כוזרי ג,לט). ויש להסתפק האם חכמים חולקים על ר' יהודה בדיון, שלשיטתם אי אפשר לקדש רצפה למערכה. או שמא אינם חולקים לדינא, שבמקום הצורך ניתן לקדש את הרצפה, אלא חלקו כיצד היה מעשה – כן נסתפק בחז"א יט, כח. ע"ש.

'דברים ככתבן. דברי רבי יהודה...' – כיוצא בזה אמר רבי יהודה בפסחים 'לגר אשר בשעריך תתנה... – דברים ככתבן, ורבי מאיר חולק. וכן בסוטה לח. דרש רבי יהודה [דלא כחכמים] ממשמעות 'כה תברכו' – בלשון הקדש, כלומר 'כה' – בדיוק כפי שנכתב בתורה. [וכבר הראינו לדעת בכמה הלכות שלשיטת רבי יהודה דיבורו של אדם צריך להיות מסוים מדויק ופרטני ואין די בביטוי כוללני. וכן לענין נוסחי ברכות – רבי יהודה מסיים ומפרט. ע' במובא ביוסף דעת נדרים יא וברכות מ].

דף ס

זמה ת"ל ושלש אמות קמתו – משפת סובב ולמעלה – הרמב"ם קורא לחלק זה של קיר המזבח שמשפת סובב ולמעלה: 'מקום המערכה' (ע' בהלכות בית הבחירה ב,ה ועוד). וכתב (שם בה"ז) ששיעור גובה זה מעכב לדורות, שאי אפשר לבנות מזבח שקומתו פחות משלש אמות – כי כך כתבה תורה בשיעור גובה מקום המערכה [וכמו שאמרו להלן (סב) שלעולם אין למעטו משטח אמה על אמה – כשטח המערכה].

אמנם מדברי הגר"א (יו"ד קמא ס"ק לה) משמע לכאורה שחולק על כך, שכתב שגובה המזבח, הגם שהוא כתוב בתורה – אינו מעכב. ומשמע לכאורה שגם שלש אמות הכתובים במקרא, שהן 'מקום המערכה' לשיטת הרמב"ם – אינן לעיכובא. וכן נראית לכאורה שיטת הראב"ד, שאותו גובה אינו בכלל 'מקום מערכה' לדעתו (עפ"י חדושי מרן ר"ז הלוי בית הבחירה ב,ח).

זדלמא משום דקסבר שפיכה מכח האדם בעינין – החזו"ן-איש (כ ב,י) כתב שפסול מטעם 'מתעסק'. וכתב להוכיח מכאן שפסול 'מתעסק' בקדשים קיים גם בשאר עבודות ולא רק בשחיטה, דלא כדעת האחיעזר (ה"ב ב). ע"ש. (וכן נקט הגר"ד בנגיס ח"ב מז). והגאון רבי חיים עוזר (שם בח"ג נב) השיב להוכיח להפך, שהרי לא הזכירו בעניננו פסול 'מתעסק' אלא משום חסרון בכח האדם – משמע שאכן אין פסול 'מתעסק' בשאר עבודות.

וע"ע באבני נזר (אה"ע קפד, י קצ,ח) שהביא מכאן אודות נפילה מידו, בשחיטה ובגט, האם נחשב כבא מכחו. וע"ע בהר צבי.

פ.ט. א. אלו דברים ניטלים מן המזבח החיצון וניתנים פנימה, ואלו דברים ניטלים מבפנים וניתנים בחוץ – ומהו הדין המשותף לכולם?

ב. למה היתה משמשת מערכה שניה שעל המזבח, מה היה גדולה והיכן מקומה?

א. הניטלים מבחוץ וניתנים בפנים: גחלים ביום הכיפורים – לצורך הקטרת קטורת הסמים לפני ולפנים. כמו כן היו נוטלים בכל יום גחלים מן המזבח החיצון לצורך הקטרת קטורת על המזבח הפנימי. [וכן האש למנורה היתה באה מהמזבח החיצון, ממערכה גדולה. עפ"י יומא מה].

הניטלים מבפנים וניתנים בחוץ: שיירי הדם של חטאות פנימיות – ניתנים על יסוד מזבח החיצון. וכן שני בויכי לבונה של לחם הפנים – ניטלים מן השלחן ונקטרים על המזבח.

המשותף לכולם שהם ניטלים מן החוץ או ניתנים לחוץ במערבו של המזבח, מול ובקירוב לפתח אהל מועד. בשנים מהם מקור הדין מפורש במקומו (גחלים דיוהכ"פ – ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה'; שפיכת שייריים – אל יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד), ושנים האחרים למדים מהם (גחלים דכל יום מגחלים דיוהכ"פ; בויכי לבונה משפיכת שייריים).

נטל גחלים שלא מכנגד הפתח – כשר בדיעבד (תוס' עפ"י יומא מה מז). ומלשון רש"י ביומא משמע שרק המערכה צריכה להיות עד הפתח, אבל אפשר ליטול הגחלים מצדי הפתח, צפון או דרום (עפ"י תורא"ש יומא מה). ומדברי הרמב"ם (יוהכ"פ ד) יש מדייקים שאין צריך מכנגד הפתח ממש אלא ממערב למזבח.

ב. מערכה שניה היתה משמשת לצורך נטילת גחלים לקטורת. וכן היו מקטירים עליה בויכי הלבונה של לחם הפנים.

היו נותנים בה עצי תאנה לפי אומד חמש סאים גחלים. ובשבת שהקטירו הבויכים – שמונה סאים. מערכה זו היתה נתונה בדרום מערב המזבח, מרוחקת מן הקרן ארבע אמות. מבואר בגמרא שזו כדעת האומר כל המזבח בצפון, אבל לפי הדעות האחרות היתה משוכה מצד דרום כשיעור אחר – כדי שתהא מול פתח אהל מועד.

דף נט

צ. א. היכן היה נתון הכיור?

ב. היכן הקריב שלמה המלך את הקרבנות הרבים שהיו בחנוכת המקדש?

ג. מהן מדות השטח והגובה של מזבח הנחושת שעשה בצלאל?

ד. מה היה גובה קלעי החצר?

א. הכיור היה נתון בין האולם ולמזבח (ונתת את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח) משוך קמעא כלפי הדרום, כיון שאסור שיפסיק דבר בין המזבח לפתח (ונתתה את מזבח העלה לפני פתח משכן אהל מועד).

כיון שלמדו חכמים (מעל ירך המזבח צפנה) שהצפון צריך להיות פנוי מכלים, הרי שלדברי האומר כל המזבח בצפון, אי אפשר שהכיור יעמוד בין המזבח לאולם ממש, רק דרומית מביניהם. ואילו למי שאומר כל המזבח בדרום, או חציו בצפון וחציו בדרום, היה הכיור בין האולם ולמזבח ממש, משוך מכנגד הפתח דרומה – שאסור שיפסיק דבר בין המזבח לפתח כאמור. [אם קדושת אולם והיכל חדא, אסור שיפסיק בין פתח האולם ולמזבח. ואם אינה קדושה אחת, אסור שיפסיק רק בין פתח ההיכל ולמזבח].

ב. לדברי רבי יהודה, שלמה קידש את רצפת העזרה להיותה כמזבח, ועליה הוקטרו הקרבנות (ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר אשר לפני בית ה' כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים, כי מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה...). [ואולם זריקת הדם לעולם נעשית על המזבח (רבא)].

ולדברי רבי יוסי, הקריב על מזבח האבנים שבנה הוא (וקידוש החצר המוזכר בכתוב, פירושו קידוש להעמיד בה מזבח). ומקום מערכתו עשרים על עשרים אמה (רש"י, עפ"י דברי הימים-ב ד ומשנת מדות), ולפי חישוב מספר הקרבנות שהקריב שלמה בגבעון על מזבח הנחשת של משה, אלף עולות ליום, יש די מקום להקרבת כ"ב אלף בקר וק"כ אלף צאן במזבח שלו, כי לרבי יוסי מקום המערכה במזבח הראשון היה אמה רבועה, ואילו של שלמה היה שטחו 400 אמות רבועות.

ג. מדות מזבח הנחושת שעשה בצלאל; -

לדברי רבי יהודה שטחו עשר אמות על עשר אמות. (ומה שכתוב חמש אמות ארך וחמש אמות רחב - היינו מאמצעיתו לכל כיוון, כציון מדות המזבח האמור ביחזקאל. רבוע רבוע לגזרה שוה). וגובהו - שלש אמות (ושלש אמות קמתו - דברים ככתבם).

לדבריו היה המזבח מכוון כנגד ההיכל וכתליו [וכשיטתו (ביומא טו) שהמזבח עומד באמצע העזרה מכוון כנגד ההיכל], שהרי חלל ההיכל עשר אמות, והקרשים מלמטה עוביים אמה וכלים והולכים עד כאצבע (כן אמר רבי יהודה - בשבת צח: - וכן המזבח, רחבו עשרה, ועוד מכבר עם בדים לשאת אותו, כל בד בולט אמה כשיעור רוחב האדם הנושא (עפ"י משך חכמה פקודי מ,ה).

לרבי יוסי, שטחו חמש על חמש וגובהו עשר אמות (גזרה שוה רבוע רבוע ממזבח הפנימי שגובה פי שנים בארכו. וכן הוקש גובהו לגובה המשכן (ועתוס' ושפ"א). ומה שכתוב ושלש אמות קומתו - משפת סובב ולמעלה, ללא האמה של גובה הקרנות).

א. רש"י בפירוש החומש הביא (שמות כו,א) מחלוקת רבי יוסי ורבי יהודה לענין קומת המזבח. ואילו לענין השטח סתם ולא פירש, ומשמע לכאן שנקט כרבי יוסי ולכך סתם כמשמעות הפשט חמש על חמש. אך מאידך גם בגובה הקלעים סתם רש"י ולא פירש, ומשמע שנקט 'קומה חמש אמות' כפשוטו, וזה כרבי יהודה ולא כרבי יוסי. וצ"ע (הערת הר"ד ויזר שליט"א).
ב. לדעת הרמב"ם לעולם אי אפשר לבנות מזבח פחות משלש אמות קומתו, שכן היה גובה 'מקום המערכה' במזבח שעשה בצלאל. ואילו מהראב"ד משמע שאין המדות מעכבות כלל, וכ"מ מהגר"א (עפ"י הגר"ז).

ד. גובה הקלעים; לרבי יהודה חמש אמות, כפשט הכתוב. לרבי יוסי - ט"ו אמה. (והכתוב 'חמש' מתפרש משפת מזבח ולמעלה).

צא. א. מזבח שנפגם - מה דינם של הקרבנות שנשחטו כבר ושל אותם שעדיין לא נשחטו?

ב. קרבנות שהוקדשו לפני שנבנה המזבח - מה דינם?

ג. מזבח שנעקר - האם ניתן להקטיר או לזרוק הדם במקומו? האם ניתן לקדש את רצפת העזרה להיותה כמזבח להקרבת קרבנות?

א. מזבח שנפגם (ע' חולין יח – מהות הפגימה ושיעורה) – אמר רב: הקרבנות שנשחטו (בין כשהוא פגום בין בעודו שלם. ע' במפרשים) פסולים, שהרי נדחו מהקרבנה כי אי אפשר לזרוק הדם עד שיתקנוהו (וזבחת עליו... – כשהוא שלם). ואולם הקרבנות שעדיין לא נשחטו – כשרים, שסבר אין דיחוי בבעלי חיים. ורבי יוחנן אמר: אחד זה ואחד זה פסולים, שסובר בעלי חיים נדחין.

בזה קיימא לן כרב, שאינם נדחים (רמב"ם פסוה"מ ג, כג; עבודת יוהכ"פ ט, טו. וע' כס"מ מעה"ק טו, ד. ואולם בפיה"מ כתב שהלכה כר' יוחנן).

ב. קרבנות שהוקדשו לפני שנבנה המזבח נבנה; לפרש"י משמע שתלוי הדבר בשאלת 'דיחוי מעיקרא' אי הוי דיחוי אם לאו. והתוס' כתבו שגם לריו"ח הסובר בעלמא דיחוי מעיקרא – דיחוי, כאן מודה שאינו דיחוי, כיון שבידו לבנותו [בנקל. עתוס' לעיל יב:].

הרמב"ם (פסוה"מ ג, כד) פסק על פי סוגיתנו שדיחוי מעיקרו אינו דיחוי הלכך כל הבהמות שהוקדשו עד שלא נבנה המזבח, כשיבנה מקריבים אותן [והוא הדין לדברים שאינם בעלי חיים, כגון מנחות. עלה"מ].

ג. אמר רב: מזבח (פנימי) שנעקר – מקטירים קטורת במקומו. ואולם זריקת הדם נעשית רק על המזבח כשהוא בנוי ושלם. (בתורת כהנים דרשו 'ואני הנה נתתיו לכם על המזבח לכפר' – ולא על קרקעו של מזבח. ופירש הראב"ד פירוש אחד, שאין מקום המזבח שנעקר כשר לזריקת דמים. וע' עתוס').

ומצינו לדעת רבי יהודה שהוקרבו קרבנות על רצפת החצר, כי נתקדשה כקדושת מזבח, אבל רק לענין הקטרת אימורים ולא זריקת הדם כאמור. ורבי יוסי חולק וסובר לא נתקדשה רצפת החצר כולה להקטיר עליה.

א. יש שנראה מדבריהם לכאורה שהלכה כרבי יוסי (ערמב"ם בית הבחירה ב, ה וכסף משנה). ויש מי שכתב שהלכה כרבי יהודה (ע' 'משנתו של רבי עקיבא' תשובה יח).

גם אפשר שאין כאן מחלוקת לדינא, ובמקום הצורך לדברי הכל ניתן לקדש את הרצפה, רק חלקו כיצד היה מעשה (ע' חו"א יט, כח).

ב. לכאורה יש לשמוע מדברי הגמרא (ס. גבי מתן דמים) שאף אם כשר להקטיר על הרצפה, מצוה מן המובחר על המזבח דוקא.

ג. כתבו התוס' (במנחות נו סע"ב) שלא קידש שלמה את הרצפה אלא לכשרים, אבל המקטיר עליה פסולים, אין זו הקטרה שחייבים עליה.

ד. מזבח החיצון שנעקר, יש אומרים שמקטירים במקומו אימורים ומנחות, וכדין הקטרת קטורת במזבח פנימי שנעקר (עתד"ה עד, ולהלן סא. ד"ה מאי). ויש מי שמצדד לומר שהקטרת קומץ שונה, כיון שהיא במקום זריקת הדם, הלכך צריך מזבח בנוי דוקא (עפ"י חו"א יז, ב). ויש סוברים שלא אמרו אלא במזבח הפנימי שנעקר, אבל החיצון אין מקטירים במקומו אימורים [ו'דמים' שאמרו הכוונה למזבח של דמים, החיצון (עפ"י 'הדושי הרשב"א' מנחות ה: וכן דייקו מרש"י שם (ד"ה פגימת) ומלשון רש"י בסוגיתנו (ד"ה מזבח). ע"ע קרן אורה זבחה תודה כאן ושפת אמת סא.].

ה. כשמקטיר קטורת ללא מזבח, צריך עכ"פ להקטירה בכלי שרת ולא על הרצפה ממש, כשם שהמזבח הפנימי עצמו הוא 'כלי שרת' (עפ"י שבת הלוי ח"א רב וח"ד רב וח"ו פא. ובהקטרת אימורים נראה לכאורה שצריך שלא יהא דבר אחר חוצץ. ועתוס' פו. שנקטו שהמקטיר על הכבש ודאי לא גרע מרצפה, אף ללא לימוד מיוחד שהכבש מקדש כמזבח).

ו. יש מי שנסתפק במה שאמרו 'מקטירין במקומו' – האם דוקא במקום שעמד שם המזבח או בכל מקום הראוי לעמידת המזבח, כלומר כל רצפת ההיכל (ע' מקדש דוד קדשים ה. ויל"ע לפי הצד האחרון, האם גם כשהמזבח במקומו כשר כל ההיכל להקטרה, או שמא רק כשנעקר. וכן נראה מפשט לשון המנ"ח (ק"ו, ה) שכתב שכשיש מזבח אינו עובר משום הקטרת שאור ודבש אלא על המזבח ולא בהיכל, וכשנעקר המזבח עובר בהיכל. אך שמא נקט כצד הראשון שאין חייב אלא על מקום מזבח ממש. ובתוס' (פז. ד"ה כבש) נראה לכאורה שגם כשמזבח עומד כשרה כל הרצפה).

דפים ס – סא

צב. א. מזבח שנפגם – האם ניתן לאכול מהקדשים שהוקרבו בעודו שלם?
 ב. האם ניתן להקריב קרבנות ולאכלם כשאין הבית בנוי, וכן לאכול מעשר שני?
 ג. בשעת פירוק המשכן במדבר וקודם העמדתו – האם היה אפשר לאכול בשר קדשים? האם נפסל משום 'יוצא'? והאם זבים ומצורעים משתלחים מן המחנות באותה שעה?

א. מזבח שנפגם (או נעקר) – אין אוכלים בגינו שיירי מנחות (ואכלוה מצות אצל המזבח. רבי אלעזר), ולא בשר קדשי קדשים (כי קדש קדשים הוא), ולדעת ר' ישמעאל אף לא בשר קדשים קלים (שהוקש בשר לדם, בבכור). אבל חכמים סוברים שאפשר לאכול קדשים קלים ללא מזבח. נעקר וחזר ונבנה; יש אומרים שלרבי ישמעאל כיון שנדחה נדחה (תוס' סא: ד"ה ולאחר ד"ה אע"פ). וי"א שחזרו ונראה (תוס' ב"מ נג: וכ"ד הרמב"ם, וכ"כ בשטמ"ק בשם הר"מ. וע"ע גליונות קה"י, שיש מקום לחלק בין קדשי קדשים לקק"ל).

אכילת מעשר שני כשהמזבח נפגם; המפרשים דייקו מדברי התוס' שאין לאכול. ויש חולקים (ע' מנ"ח תעג, ג (תמב, ה); ברכת הובה; שפת אמת ועוד).

ב. למאן דאמר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא (וכן פסקו כמה ראשונים. עתוס' כאן ולהלן סב. רמב"ם בית הבחירה ויד ז, ז, מעה"ק יט, ט; ספר התורה הל' ארץ ישראל; ספר החינוך קפו ועוד) – מקריבים אע"פ שאין בית, ובלבד שיהא המזבח בנוי (ע"ע בשבועות טז). ולמאן דאמר לא קדשה לעתיד לבוא – אין מקריבים ללא בית.

ולרבי ישמעאל, כשם שאינם נקריבים [למ"ד לא קדשה לעת"ל] כך אין נאכלים אפילו נזרק דמם בעוד הבית בנוי – שהוקש הבשר לדם (וקדשי קדשים לדברי הכל אין נאכלים, שנפסלו ב'יוצא). והוא הדין למעשר שני שהוקש לבכור, אינו נאכל שלא בפני הבית.

כן מבואר לפי גרסתנו וכפרש"י. והתוס' נקטו שכשנחרב הבית לדברי הכל אין הקדשים נאכלים אפילו המזבח קיים, משום שנפסלו ב'יוצא', ואפילו חומת ירושלם קיימת, כי לא יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת העיר קיימת. וכן לענין מעשר שני, פשוט שאין אני קורא בו לפני ה' הלכך אינו נאכל. [ולפי גרסה אחת בגמרא להלן (ק"ב) כיון שהותרו הבמות, נאכל המעשר בכל ערי ישראל. ואולם התוס' נקטו לעיקר שאף אם לא קידשה לעתיד לבוא, הבמות אסורות].